

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Желанової Вікторії В'ячеславівни про дисертацію
Шквир Оксани Леонідівни „Теоретичні і методичні засади ступеневої
підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення
педагогічних досліджень”, представлену на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти**

Актуальність дослідження Шквир О. Л. зумовлена глобалізаційними процесами, пов'язаними з орієнтацією нашої держави на інтеграцію із світовою спільнотою, а також глибинними й стрімкими соціально-економічними, політичними, інноваційно-освітніми трансформаціями в житті України. Саме ці риси сучасного суспільства посилюють проблему конкурентоспроможності випускників ЗВО, зокрема майбутніх учителів початкової школи. До того ж провідними орієнтирами для всіх ланок сучасної освіти нормативно визначено стратегії „навчання, заснованого на дослідженнях”, а також – „навчання для життя”. При цьому у сучасному цивілізаційному просторі дослідницькі навички особистості прийнято вважати ґрунтовними „навичками ХХІ століття”. Отже, з урахуванням реалій і об'єктивних вимог сьогодення, готовність до дослідницької діяльності має стати професійною метаякістю вчителя початкової школи, що загострює необхідність й доцільність розв'язання проблеми ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, яка потребує теоретичного обґрунтування й розробки методичного інструментарію.

Відтак, актуальність представленого дослідження знаходиться в контексті реалізації суспільних, науково-теоретичних й практичних потреб у цілісному обґрунтуванні теоретико-методичних засад ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень. Це також підтверджується низкою визначених автором

суперечностей теоретичного і методичного характеру, які, безумовно, потребують невідкладного розв'язання.

Важливо зазначити, що дисертаційна робота Шквир О. Л. виконана згідно з комплексною науковою темою кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка: „Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах європейської інтеграції” (державний реєстраційний номер РК № 0110U002110), а також відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: „Професійна ступенева підготовка педагогів початкової ланки освіти” (державний реєстраційний номер РК № 0107U003323).

Грунтовний аналіз наукової літератури, глибоке усвідомлення суперечностей та проблеми, яку вони породжують, дало дисертантці змогу коректно визначити науковий апарат дослідження. Зокрема, його предмет логічно узгоджується з об'єктом і метою; чітко сформульовано гіпотезу й завдання дисертації, що уможливило оптимальне визначення загальної стратегії дослідницького пошуку.

Важливим атрибутивним складником докторського дослідження є його концепція. Базовими ідеями наукової концепції Шквир О. Л. є такі:

1. Процес підготовки майбутнього вчителя залежить від конкретних історичних умов і рівня розвитку тієї чи іншої цивілізації, що відображає органічну сукупність соціально-економічних і культурних характеристик суспільства, досягнутий рівень продуктивних сил, спосіб взаємодії людини з навколишнім світом.

2. Перехід від освітньої парадигми індустріального суспільства до зразків постіндустріального суспільства зумовив виникнення нового компоненту змісту освіти – наукова освіта та загальноосвітньої тенденції – прагнення практичних працівників, зокрема вчителів, до дослідницької діяльності.

Найбільш суттєвими результатами дослідження, що містять новизну вважаємо:

– виділені та проаналізовані етапи розвитку ступеневої освіти майбутніх учителів початкової школи на теренах України (ідейно-організаційний, початковий, чотириступеневий, триступеневий);

– обґрунтовану та розроблену модель ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, професіограму вчителя-дослідника початкової школи;

– визначені критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень;

– представлені й охарактеризовані варіативні моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи.

До переваг дисертаційної роботи Шквир О. Л. можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в розробці та апробації спеціального курсу „Методика педагогічного дослідження у початковій школі” для студентів спеціальності „Початкова освіта”, навчальних посібників „Актуальні проблеми початкової школи” (з грифом МОН України) для студентів магістерського рівня вищої освіти, „Методика педагогічного дослідження у початковій школі: теорія та практика”, методичних посібників „Опорно-інструктивні матеріали до написання та захисту курсових і дипломних робіт” (у співавторстві з Г. Дудчак) для студентів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти, „Методичні рекомендації до виконання дослідницьких завдань майбутніми вчителями початкових класів під час педагогічної практики”.

Варто відзначити, що подана дисертація побудована на належній джерельній базі, яка представлена нормативними документами, фундаментальними науковими студіями вітчизняних науковців, а також працями науковців ближнього і дальнього зарубіжжя з загальних питань професійно-педагогічної освіти, ступеневої підготовки вчителя початкової

школи, зокрема його дослідницької діяльності, енциклопедичними та періодичними виданнями. Загалом дисертанткою проаналізовано 512 наукових джерел (із них 38 іноземною мовою), в яких досліджувана проблема розглядається під кутом зору філософії, психології, педагогіки, що створило передумови для системного міждисциплінарного висвітлення теми.

Структура дисертаційної роботи є досить виваженою та логічною: від ретроспективного аналізу генези ступеневої освіти майбутніх учителів початкової школи у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, розгляду її теоретичних та методичних засад до обґрунтування й розробки моделі, професіограми, умов ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи, репрезентації сутності, критеріїв, показників та рівнів готовності до проведення педагогічних досліджень, а також їх експериментальної перевірки.

У першому розділі дисертації представлено результати ретроспективного аналізу щодо з'ясування генези й виокремлення певних етапів розвитку ступеневої освіти майбутніх учителів початкової школи в Україні, а також репрезентовано різні її моделі. Є позитивним, що поданий дисертанткою матеріал щодо вітчизняної ступеневої освіти має аналітичну спрямованість й висвітлює її загальні тенденції, позитиви і складнощі. У цьому розділі авторкою також представлено зарубіжний досвід ступеневої освіти, здійснено його певне зіставлення з вітчизняним доробком.

Вважаємо доцільною логіку репрезентації методологічних підходів, здійснену у підрозділі 1.3, відповідно до їх угруповання, яке є суголосним усталеній схемі наукового пізнання, а саме групи загальнонаукових підходів, а також групи конкретнонаукових методологічних підходів до ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи.

У другому розділі дисертації подається класифікація провідних феноменів дослідження та здійснюється характеристика понять, що розкривають сутність та специфіку ступеневої підготовки фахівців початкової освіти („підготовка”, „професійна підготовка”, „ступенева освіта”,

„ступенева підготовка майбутнього вчителя”); понять, що характеризують дослідницьку діяльність учителя („дослідницька педагогічна діяльність”, „науково-дослідна педагогічна діяльність”, „педагогічні дослідження”); понять, які об’єднують дві попередні групи і розкривають предмет дослідження поданої роботи („підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень”). При цьому є позитивним, що загальний науковий погляд на зазначені феномени супроводжується їх ретельним дефініційним аналізом, а також аналітичними умовиводами автора й графічним поданням моделі ступеневої підготовки майбутнього вчителя (стор.116), тезаурусу проблеми дослідницької діяльності (стор.120), логіки взаємозв’язку базових понять дослідження (стор. 128).

На схвальну оцінку заслуговує доробок дисертантки, пов’язаний із висвітленням специфічних особливостей дослідницької діяльності вчителя початкової школи, а саме сутності його дослідницьких функцій, чинників, що детермінують необхідність дослідницької діяльності та її провідних форм, які синтезовано автором у професіограмі вчителя-дослідника початкової школи.

У третьому розділі дисертації авторка висвітлює логіку процесу моделювання, а саме, подає текстовий опис моделі, а також її графічну інтерпретацію. Позитивно, що ця модель є за своєю сутністю структурно-процесуальною, тобто відбиває структурні компоненти, зміст ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень та динаміку етапів досліджуваного феномену.

Варто відзначити, що подані у цьому розділі педагогічні умови, що забезпечують функціонування системи ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи та ефективного формування їх готовності до проведення педагогічних досліджень, а саме: 1) стимулювання мотивації навчання та активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; 2) організація навчання через дослідження; 3) оптимальне поєднання репродуктивної і творчої діяльності; 4) інтеграція індивідуальних і

колективних форм діяльності, є суголосними сучасним вимогам до організації освітнього процесу у вишах.

Розроблений критеріальний апарат дослідження дозволив дисертантці виокремити рівні готовності студентів до проведення педагогічних досліджень: творчий, конструктивний і репродуктивний.

Суттєвим доробком Шквир О. Л. є аналіз традиційної системи ступеневої підготовки до проведення педагогічних досліджень, а саме: виявлення недоліків й з'ясування їх причин, доведення необхідності модернізації змісту, форм і методів підготовки на засадах наступності, професійної спрямованості, урахування індивідуальних особливостей студента.

У четвертому розділі поданої роботи дисертантка репрезентує науково-методичні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень. При цьому визначає головні завдання, принципи та напрями науково-дослідної роботи студентів; послідовно висвітлює особливості та обґрунтовує провідні детермінанти оволодіння мотиваційно-ціннісним, когнітивним, операційно-діяльнісним компонентами готовності до проведення педагогічних досліджень; розкриває сутність, формувальний потенціал та механізми впровадження особистісно зорієнтованих педагогічних технологій, а саме: інтерактивної, проектної та технології проблемного навчання; розробляє навчально-методичний супровід ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень.

П'ятий розділ дисертації присвячений висвітленню логіки експериментальної частини роботи. Авторка ретельно визначає програму, етапи експеримента та репрезентативну вибірку студентів, дотримуючись при цьому кількісних та якісних показників репрезентативності, впроваджує та верифікує модель ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень. Загалом, експериментальний

фрагмент дисертації є переконливим й достовірним, що статистично доведено дисертанткою.

Важливим напрацюванням Шквир О.Л. є обґрунтовані й охарактеризовані варіативні моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, а саме: професійно-практична (на базі дев'яти класів) та професійно-теоретична (на базі одинадцяти класів). Варто відзначити доцільність їх зіставно-порівняльного аналізу та з'ясування потенціалу кожної з них у контексті формування певних компонентів готовності вчителя початкової школи до проведення педагогічних досліджень.

Відзначимо, що загальні висновки, відповідають поставленим дисертантом завданням.

Матеріали, подані в додатках, а саме: таблиці щодо розвитку ступеневої освіти майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці та у провідних розвинених країнах світу, характеристики особливостей ступенів вищої освіти, чинників формування мотивації навчання майбутніх учителів-дослідників в умовах ступеневої освіти; навчальні плани для здобувачів різних рівнів освіти галузі знань 01 „Освіта”, спеціальності 013 „Початкова освіта”; діагностичний інструментарій, а саме анкети для вчителів початкової школи; методичний супровід спецкурсу „Методика педагогічних досліджень у початковій школі”; алгоритм підготовки наукового проекту сприяють повноті сприймання основного тексту.

Заслуговує на схвальну оцінку фундаментальний доробок Шквир О. Л. представлений у її 43 працях, із яких – 42 одноосібні, що відображають основні результати дисертаційної роботи, а саме: 1 монографія, 2 навчальних посібники (1 із грифом МОН України), 2 методичних посібники, 20 статей, опублікованих у провідних фахових виданнях України, 4 – у закордонних виданнях, 11 – у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій, 3 –

тези у збірниках матеріалів круглого столу та науково-практичних конференцій.

Попри відзначений позитив, вважаємо за потрібне звернути увагу і на недоліки, які також мають місце у роботі:

1. У представленій у вступі концепції дослідження, що розглядається автором як сукупність концептів, на нашу думку, потребує більшого обґрунтування її теоретичний концепт.

2. Підрозділ 1.2, заявлений в роботі як „Ступенева підготовка майбутніх учителів початкової школи за кордоном” має, дещо констатувально-описовий характер. Вважаємо, що підсилення його аналітичної складової позитивно вплинуло б на зміст й зв'язок цього підрозділу з предметом дослідження.

3. Дещо неповною, на нашу думку, є професіограма вчителя-дослідника початкової школи (стор.182) у контексті подання його дослідницьких якостей. Маємо констатувати, що дисертанткою недостатньо представлені якості, пов'язані з ціннісно-смысловими, рефлексивними аспектами дослідницької діяльності вчителя початкової школи.

4. На нашу думку, бажано детальніше розкрити феномен „педагогічна технологія” у підрозділі 4.2, що синонімізується автором із сукупністю кількох методів. Так, наприклад, інтерактивна технологія асоціюється дисертанткою з інтерактивними методами навчання.

5. Вважаємо, що було б доцільним більш чітко представити діагностичний інструментарій роботи відповідно до критеріїв готовності майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень, можливо у табличній формі. Таке його подання сприяло б більш детальному висвітленню логіки його реалізації.

6. У роботі представлено місткий ретроспективний матеріал щодо витоків та генези ступеневої освіти. Відзначимо, що не завжди є зрозумілою доцільність його подання. При цьому виникає питання щодо узгодженості певних фрагментів дисертації з загальною логікою дослідження. На нашу

думку, варто було б з'ясувати можливість імплементації певних здобутків минулого у сьогоденні.

7. Ураховуючи специфіку об'єкта дослідницької діяльності вчителя початкової школи, бажано було б у дисертації приділити певну увагу аспекту вікових психолого-педагогічних особливостей молодших школярів та їх урахування у процесі педагогічних досліджень.

Проте зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку результатів представленої дисертаційної роботи й засвідчують її відкритість та перспективність.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дисертація „Теоретичні і методичні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень” є самостійною і завершеною роботою, яка за рівнями наукової новизни і практичного значення відповідає чинним вимогам п. п. 9, 11, 12 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р.), а її автор – Шквир Оксана Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії
та історії педагогіки
Київського університету
імені Бориса Грінченка

В. В. Желанова